

MOGUĆNOSTI KORIŠĆENJA FONDOVA U SVRHU UNAPREĐENJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Banja Luka, 2019

Autori:
Aleksandra
Budiša
Mišel
Pavlica

*MOGUĆNOSTI
KORIŠĆENJA FONDOVA
U SVRHU UNAPREĐENJA
POLJOPRIVREDNE
PROIZVODNJE*

Banja Luka, 2019

Autori: Aleksandra Budiša   Mišel Pavlica

Izdavač

Udruženje poljoprivrednih proizvođača – mljekara
Republike Srpske, Banja Luka

Knjaza Miloša 21, 78000 Banja Luka, RS, BiH

www.mjekarirs.com

Za izdavača

Vladimir Usorac

Autori

Aleksandra Budiša

Mišel Pavlica

Urednik

Miljan Erbez

Lektura i korektura

Dara Pavlica

Priprema

Mišel Pavlica

Štampa:

BIROKIP d.o.o. Ada 28, telefon/fax 051/311-444

Tiraž

100

Sažetak

Ova kratka brošura nastala je kao rezultat projekta obuke mladih inženjera poljoprivrede i ekonomista u oblasti pripreme projektnih aplikacija. Cilj brošure je da pruži sažete i pregledne informacije koje mogu pomoći aplikantima na međunarodne i domaće razvojne fondove. Tematski, brošura je fokusirana na oblast mljekarstva i na vezane djelatnosti, kao što su ratarska proizvodnja i prerada mlijeka.

Uočeno je da poljoprivrednici, njihova udruženja i samostalna poljoprivredna gazdinstva trebaju podršku prilikom pripreme projektnih aplikacija. S druge strane, prepoznat je potencijal mladih stručnjaka i potreba da se oni podrže u ovladavanju znanjem pisanja projektnih prijedloga, kako bi bili u mogućnosti da svoju kreativnost iskoriste u svrhu apliciranja na razvojne fondove.

Projekat je osmislilo i realizovalo Udruženje poljoprivrednih proizvođača – mljekara Republike Srpske, a finansijski ga je podržalo Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

Abstract

This short brochure is a result of a project aimed at training of young agricultural engineers and economists in the area of preparation of project applications. The aim of the brochure is to provide concise and clear information that may help applicants to international and domestic development funds. Thematically, the brochure is focused to dairy production and related economic activities, such as husbandry and milk processing.

It is noticed that agricultural producers, their associations, and independent agricultural farms need support in preparation of project applications. In the other hand, the potential of young experts and the need to support them in acquiring knowledge relevant for preparation of project proposals was recognized, as to enable them to use their creativity in applying for development funds.

The project was prepared and implemented by Association of agricultural – dairy producers of Republika Srpska, with financial support from Republika Srpska Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management.

Sadržaj

Uvod.....	3
O Udruženju	5
Aktuelni fondovi i pozivi.....	6
Instrument za predpristupnu pomoć.....	10
Evidencije u poljoprivrednim gazdinstvima.....	11
Zahitjevi poziva za podnošenje projektnih prijedloga.....	20
Primjer projektnog prijedloga	32
Kontakt informacije konsultanata za pripremu projektnih prijedloga	38
Pogovor	40

Predgovor

U ovoj brošuri izložen je materijal relevantan za traženje i apliciranje na nekomercijalne izvore finansiranja i za pripremu projektnih aplikacija u oblasti poljoprivrede i povezanim djelatnostima.

Pored osnovnih informacija o Udruženju poljoprivrednih proizvođača – mljekara RS, brošura sadrži informacije o aktuelnim donatorskim fondovima (mjesec septembar 2019. godine), daje pregled evidencija koje poljoprivredni proizvođači, a posebno mljekari, trebaju da vode i koje se sve češće zahtjevaju od strane donatora.

U brošuri su takođe obrađeni aktuelni primjeri poziva za podnošenje projektnih prijedloga, kao i jedan projektni prijedlog, kako bi potencijalni aplikanti stekli uvid u uobičajene zahtjeve donatora.

Na samom kraju, date su i kontakt informacije mladih konsultanata osposobljenih da pruže podršku u pisanju projekata u oblasti poljoprivrede i povezanim djelatnostima.

Nadamo se da će izložena materija biti od koristi poljoprivrednicima, poljoprivrednim gazdinstvima, udruženjima poljoprivrednih proizvođača, kao i svima onima koje interesuje ova tematika.

Banjaluka, septembar 2019. godine

Autori

Uvod

Približavanje članstvu u Evropskoj Uniji zemljama kandidatima i njihovim građanima donosi mnogobrojne nove mogućnosti, ali im nameće i dodatne obaveze. Mada raspoloživost razvojnih fondova predstavlja jednu od značajnih mogućnosti, ne može se reći da postoje dovoljni kapaciteti da se ovaj potencijal u punoj mjeri iskoristi za rast privrede i unapređenje života građana. Postoje mnogobrojna područja za unapređenja kada je u pitanju korištenje dostupnih donatorskih fondova koji stoje na raspolaganju poljoprivrednim proizvođačima, njihovim udruženjima, poljoprivrednim gazdinstvima i preduzećima povezanim sa poljoprivrednom proizvodnjom i preradom.

U nastojanju da se postojeći potencijal bolje iskoristi, važno je povezati konsultante koji se bave pisanjem projekata sa potencijalnim aplikantima na donatorske fondove. Poljoprivredni proizvođači i preduzeća posjeduju sadržajno znanje i iskustvo, ali im nedostaju izvori finansiranja i kvalitetni projekti čija će realizacija

obezbjediti tržišnu valorizaciju i doprinijeti razvoju domaće poljoprivrede i privrede, te rastu proizvodnje, izvoza i novom zapošljavanju.

Ovakva spona iskustva i sadržajnog znanja o poljoprivrednoj proizvodnji, sa jedne, te kreativnosti i poznavanja tehnika pripreme projekata, sa druge strane, predstavlja značajnu kariku za bolje efektuiranje domaće i međunarodne razvojne pomoći. Upravo iz ovog razloga, naše nastojanje je da jasno i sažeto, na jednom mjestu, predstavimo najaktuelnije donatorske fondove i pozive, kao i obaveze i zahtjeve koji se potencijalnim aplikantima nameću.

Svjesni da zbog tereta svakodnevnih obaveza poljoprivredni proizvođači nisu u mogućnosti da se poslom pripreme projektnih prijedloga i implementacijom projekata pozabave samostalno, nastojaćemo da im pružimo najnužnije informacije i da ih povežemo sa onima koji im mogu pomoći u osmišljavanju, pisanju i implemenaciji projekata.

Pomozite nam da zajednički u ovom nastojanju i uspijemo!

O Udruženju

Udruženje poljoprivrednih proizvođača – mljekara RS (u daljem tekstu: Udruženje) je registrovano u decembru 1996. godine. Udruženje ima 489 svojih stalnih članova i još oko 140 povremenih. Naši članovi se nalaze uglavnom na prostoru od Bijeljina do Novog grada, te broj članova imamo u Hercegovini i Regiji Birač. Broj grla u stadima ide od 2 do 300 grla. Na godišnjem nivou članovi našeg Udruženja proizvedu oko 37.000.000 miliona litara mlijeka odnosno oko 33% ukupne količine otkuljenog mlijeka u Republici Srpskoj ili 15% na nivou BiH.

Članovi Udruženja uzgajaju oko 5.850 grla u osnovnom stadu, sa prosječnom proizvodnjom od oko 6.300 litara. Kad je u pitanju struktura proizvođača, ponosni smo da je 44 žena nosioca gazdinstava među nama. Mladi su nosioci na 28 gazdinstava i taj broj raste. U Udruženju ima preko 40 subjekata koji su registrovani kao pravna lica, a najčešće d.o.o.. Udruženje ima donešen Program uzgoja goveda za rase Holštajn i Simentalac 2018 -2022, koje čine preko 90% rasnog sastava Udruženja i koji je odobren od Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

Aktuelni fondovi i pozivi

Zemlje Evropska unije, SAD i UNDP su najveći donatori sredstava i finansijske pomoći poljoprivredi Bosne i Hercegovine. Budući da se svi pozivi o mogućoj finansijskoj i tehničkoj pomoći redovno objavljuju na Internetu i sredstvima javnog informisanja, potrebno je stalno biti informisan i prikupljati informacije o raspoloživim sredstvima i uslovima pod kojima su dostupna. Naročito treba obratiti pažnju na procjenu izvora finansiranja i provjeriti usklađenost ciljeva donatora i implementatora, pa prema tome pripremiti kvalitetan projekat u skladu sa prioritetima i budžet u skladu sa procedurama. Dole navedeni su linkovi ka web stranicama potencijalnih donatora:

	Projekti Evropske komisije www.europa.ba
	Vlada SAD - USAID: www.usaid.gov/ba

	<p>UNDP www.undp.ba</p>
 <p>Schweizerische Eidgenossenschaft Confédération suisse Confederazione Svizzera Confederaziun svizra</p> <p>Swiss Agency for Development and Cooperation SDC</p>	<p>Švajcarska organizacija SDC: www.swiss-cooperation.admin.ch</p>
 <p>EU4Business</p>	<p>EU4Business www.eu4business.ba</p>
   <p>Sweden Sverige</p> <p>Projekat razvoja tržišne poljoprivrede II (FARMA II)</p> <p><small>Program pomoći američkog i švedskog naroda</small></p>	<p>FARMA projekt www.farmabih.ba</p>

	<p>Švedska SIDA: www.sida.se</p>
	<p>Njemačka - GIZ: www.giz.de</p>
	<p>Njemačka - HELP - www.help.org.ba</p>
	<p>Japan JICA: www.jica.go.jp</p>

Ostali donatori i pružaoci tehničke i finansijske pomoći:

- Fondovi stranih ambasada Ambasada
- Fond za dijasporu Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije
- Lokalni fondovi i podsticaji (opštinski, Ministarstvo poljoprivrede RS)

Moramo napomenuti da postoje i takozvani direktorijumi organizacija i fondova na kojima možete pronaći mnogo informacija o navedenim pozivima kao što je Mreža mira www.mreza-mira.net.

Instrument za predpristupnu pomoć

Kao nastavak inicijativa za pomoć unapređenju poljoprivrede Bosne i Hercegovine očekuje se realizacija nekoliko projekta čiji bi početak bio sledeće godine 2020. Svi ovi projekti će imati višestrani pristup različitim aktivnostima kako bi se osigurali uspješni i održivi rezultati. U projektima predpristupne pomoći omoućena je modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora i podsticanje ruralne ekonomije u BiH. Cilj ovih aktivnosti je povećana konkurentnost poljoprivredne proizvodnje, radnih mjesta i usluga o ovoj oblasti.

U pravcu ostvarivanja ovih ciljeva, IPA/EU4/EU i ostali projekti predpristupne pomoći će se fokusirati na povećanje ulaganja u poljoprivredno-prehrambeni sektor i povećanje znanja i vještina poljoprivrednih proizvođača i drugih učesnika u vrijednosnom lancu kroz prošireno pružanje savjetodavnih usluga i poboljšanje ekonomskih prilika u ruralnim područjima. Sa druge strane, u ovim projektima se uvijek vrši I pomoć u podržavanju unapređenje politika kroz različit, skup aktivnosti, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta i usluga, kao i poboljšanja u javnim politikama i regulatornom okviru.

Evidencije u poljoprivrednim gazdinstvima

Činjenica je da proizvođači mlijeka u Republici Srpskoj imaju veliko iskustvo i znanje u upravljanju vlastitim gazdinstvima, ali kod jednog dijela proizvođača još uvijek ima dovoljno prostora i za organizacijsko-tehnološko unaprjeđenje proizvodnje. Većina farmera prelazi na uže specijalizovanu proizvodnju sa akcentom na ukрупnjavanje stada i poboljšanje genetskih karakteristika krava, odnosno, maksimalno iskorištenje potencijalnih resursa jedne farme, smanjenje troškova i povećanje profitabilnosti. Sa razvojem mljekarske industrije od ekstenzivne proizvodnje i malih porodičnih farmi veoma brzo su nastajale farme specijalizovane za proizvodnju sirovog mlijeka. Sa sve većim zahtjevima mljekarske industrije u smislu kvaliteta i sa podizanjem nivoa zahtjeva potrošača, neminovno je dolazilo i do poboljšanja kvaliteta sirovog mlijeka, podizanja nivoa znanja samih farmera, poboljšanja genetskih predispozicija grla, poboljšanja uslova u smislu smještaja krava, itd. Proizvođači mlijeka kod nas i

u svijetu suočavaju se s važnim pitanjima vezanim za poboljšanje efikasnosti, snižavanje troškova i povećanje proizvodnosti, dok istovremeno postaju svjesni i pitanja vezanih za ekologiju-okoliš, dobrobit životinja i sigurnost hrane. Svrha i upotreba redovne i pravilno vođene evidencije/ podataka na farmi pokazuje ocjenu finansijske situacije (profit na osnovu bilansa uspjeha i finansijsko stanje na osnovu bilansa stanja), pruža mogućnost analize čitave djelatnosti (da li je djelatnost profitabilna, koliko je zdravo finansijsko stanje, šta se može naučiti i koristiti u budućem odlučivanju), omogućava lakši pristup finansijama (pozajmljivači zahtjevaju finansijske podatke, dobra evidencija povećava šanse za dobijanje sredstava, kredita i sl.), kao i ocjenu pojedinačnih linija proizvodnje (koje proizvodne linije su profitabilne i usmjeravanje resursa prema profitabilnim linijama) i na kraju, olakšava analizu investicija (evidencija obezbjeđuje informacije neophodne za izvođenje investicione analize).

Kod vođenja evidencije/podataka potrebno je od podataka pratiti:

1. Finansijske podatke (prihod i rashodi, podaci o zajmovima, podaci o kreditima, zalihe/ inventar, amortizacija)
2. Proizvodne podatke (linija proizvodnje, đubrivo, pesticidi, sjeme, stoka, stočna hrana, veterinarske usluge, radna snaga, marketing, prinos)
3. Podaci o domaćinstvu (plan troškova, troškovi života porodice).

Vođenje evidencije/podataka je u funkciji izračunavanja bilansa stanja i bilansa uspjeha, koji na kraju pokazuju profitabilnost farme/proizvodnog gazdinstva.

Upravljanje farmom muznih grla sadrži nekoliko načina za ukupno funkcionisanje i stvaranje profita:

1. proizvodnja krme i korištenje poljoprivrednih površina,
2. smještaj stoke,
3. ishrana,
4. reprodukcija,
5. muža i manipulacija mlijekom,

6. kontrola proizvodnje,
7. ekonomsko i finansijsko poslovanje,
8. zaštita zdravlja životinja,
9. ekologija,
10. drugo.

Za dobro upravljanje stadom potrebno je obratiti pažnju na slijedeće:

- > da postoji pouzdan identifikacioni sistem stada,
- > da se svakodnevno prate osnovni podaci o stadu, proizvodnji mlijeka i o reprodukciji,
- > da se uvijek obraća pažnja na sastav obroka radi optimalne proizvodnje mlijeka,
- > da se izabere odgovarajući način vođenja evidencije – kompjuterski programi ili sveska,
- > da se svakodnevno prave i prate liste neophodnih dnevnih aktivnosti,
- > da se vrši procjena i upoređivanje proizvodnih rezultata sa optimalnim parametrima stada,

> da se uvijek obraća pažnja na ekonomske aspekte vođenja farme.

Postoji velika različitost sistema proizvodnje mlijeka, uključujući veličinu farme i stada, uzgoj, ishranu, tip staje i sistem muže. Procjena dugoročne isplativosti i konkurentnosti uključuje proizvodne i finansijske rezultate očekujući kod nekog tipa farme razmjernu konkurentnost tehnologije. Mogu se uočiti široke varijacije u rezultatima sličnih vrsta farma, ali i između različitih tipova farma te farma smještenih u različitim područjima.

Prema Zakonu o stočarstvu (Službeni glasnik RS br. 44/15) i Zakonu o zaštiti i dobrobiti životinja (Službeni glasnik RS br. 111/08), propisane su određene evidencije koje je uzgajivač dužan da vodi na svom gazdinstvu. Tako je u članu 17 Pravilnika o načinu vođenja matičnih knjiga i uzgojnih registara (Službeni glasnik RS br. 3/16) propisano da pomoćnu matičnu evidenciju vodi uzgajivač. U oblasti govedarstva, to su karton upotrebe u priplodu i registar teladi (slika X).

- identifikacioni broj i ime plotkinje, datum (dan, mjesec i godina) rođenja plotkinje,
- identifikacioni broj - broj iz centralnog registra muških priplodnih grla,
- ime i rasu oca plotkinje,
- identifikacioni broj, ime i rasu majke plotkinje,
- identifikacioni broj, broj registra, ime i rasu priplodnjaka čijim je sjemenom plotkinja osjemenjena,
- redni broj osjemenjavanja,
- ime i prezime / naziv, registracioni broj polj. gazdinstva (RPG) i adresu vlasnika plotkinje,
- broj potvrde o osjemenjavanju i broj licence, odnosno šifre osjemenitelja (broj uvjerenja) i
- potpis lica koje je obavilo osjemenjavanje.

Kad je u pitanju Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, a u skladu sa Pravilnikom o zaštiti životinja za držanje i uslovima koje moraju da ispunjavaju objekti za držanje životinja (Službeni glasnik RS br. 93/12), svaki uzgajivač je dužan da bude upisan u Registar farmi životinja. U ovaj registar, u skladu sa članom 55. upisuju se sljedeći podaci:

- identifikacioni broj farme koji se sastoji od koda zemlje (BA) i najviše 12 znamenki, a za uzgoj kokoši nosilica identifikacioni broj farme, sadržaji i kod koji određuje vrstu uzgoja,
- ime i prezime vlasnika ili korisnika farme i njegovu adresu, odnosno poslovno ime i adresu sjedišta farme,
- lokaciju farme uključujući geografske (X, Y) koordinate,
- vrste životinja na farmi,
- broj životinja na farmi,
- vrstu proizvodnje,
- maksimalan kapacitet objekta, izražen brojem životinja koje se mogu istovremeno uzgajati na farmi, u skladu sa odobrenom projektnom dokumentacijom, a za već izgrađene farme koje nemaju obavezu izrade tehnološke dokumentacije, maksimalan kapacitet u skladu sa odredbama ovog pravilnika koje uređuju pitanje zaštite životinja,
- naziv veterinarske organizacije, ime i prezime doktora veterinarske medicine ili diplomiranog

veterinara odgovornog za sprovođenje propisanih mjera i

- ime i prezime veterinarskog inspektora ili doktora veterinarske medicine ili diplomiranog veterinaru nadležnog na području gdje se farma nalazi.

Ukoliko dođe do nekih promjena, obaveza vlasnika je da u roku od 7 dana da obavijesti Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS.

Zahtjevi poziva za podnošenje projektnih prijedloga

Prijedlog projekta predstavlja detaljan opis aktivnosti koje treba poduzeti u cilju rješavanja određenog problema. Ovim se pokušava obezbijediti finansijska sredstva koja su mu potrebna za provođenje projekta i/ili pružanje usluga. Prijedlog projekta treba da predstavi određenu ideju vezanu za rješavanje nekog problema čime bi uvjerio donatore ili institucije da pruže podršku za provođenje opisanih aktivnosti.

Pavlović, Elementi projektnog prijedloga (2014)

Prije pisanja projekta potrebno je prikupiti informacije o raspoloživim sredstvima i uslovima pod kojima su dostupna.

Potom se pristupa procjeni izvora finansiranja pri čemu bi trebalo provjeriti da li su usklađeni ciljevi ciljeva donatora i aplikanta / implementatora.

Određene aktivnosti je potrebno uraditi prije pisanja projekta:

- prodiskutujete svoju ideju sa učesnicima u projektu. Ukoliko je u pitanju pojedinačni pojekat nekog farmera – pročajte sa članovima domaćinstva, tzv. interesnim stranama u projektu. Svi učesnici trebaju biti spremni da doprinesu projektnoj ideji;
- pričajte i konsultujte se sa stručnjacima. Njihovi savjeti mogu vam biti od velike pomoći u stručnom dijelu projekta;
- Sakupite što više informacija vezanih za temu, koje vam mogu pomoći prilikom pripreme projektnog pijeologa;
- Organizujte sastanke sa institucijama (ukoliko su predviđeni za saradnju u projektu) da biste bili sigurni da će biti spremni sarađivati i podržati projekat.

Kada imamo spremnu ideju, onda postavljamo sebi sledeća pitanja:

1. Šta želimo poboljšati i zašto su ta poboljšanja potrebna,

2. Šta je problem na kojeg želimo uticati I koji su uzroci tog problema;
3. Kakve promjene želimo postići i šta je to što želimo vidjeti kao rezultat našeg rada, u kojem omjeru i vremenskom razdoblju;
4. Koje aktivnosti trebamo preduzeti za sve ove zadatke;
5. Kako ćemo znati da su se promjene dogodile?
6. Koliko bi koštalo izvođenje svih naših aktivnosti?

Donatori koji očekuju veliki broj prijedloga projekta obično traže tzv. *Sažetak projekta*. Ovaj dokument predstavlja samu srž projekta i donator obično nakon čitanja sažetka vrše prvi krug odabira. Ukoliko donator ne odredi drugačije preporučuje se napisati ne više od jedne stranice A4 formata u kojoj se daju ključne informacije o slijedećem: opis problema, ciljevi, ciljne grupe, aktivnosti, trajanje i troškovi projekta. Potrebno je jako puno iskustva za pravljenje profesionalnog sažetka projekta, budući da na obično, jednoj stranici morate imati proizvod koji možete kvalitetno "prodati".

Prvi dio prijedloga projekta kod većine donator je administrativni: ime aplikanta, kontakt informacije uključujući i kontakt osobu i informacije o registraciji aplikanta. (da li je registrovan kao udruženje, zadruga, SP, DOO, poljoprivredni proizvođač, itd)

Nakon toga obično ide naziv projekta na koji morate obratiti pažnju.

Sam naziv projekta mora da bude pamtljiv, da privuče pažnju i ukoliko je moguće – napraviti akronim od istog. Jedan od prijedloga stručnjaka je da se stavi nacrt naziva projekta, a kad projekat bude napisan, još jednom razmotrimo taj nacrt da vidimo da li on zaista odgovara prijedlogu projekta i da li ćemo ga zadržati ili mjenjati.

Slijedeći dio projektnog prijedloga se obično odnosi na opis samog aplikanta. Bez obzira da li se radi o organizaciji, preduzeću, zadruzi ili poljoprivrednim proizvođačima, potrebno je izvršiti dostojno predstavljanje čime ćete podići kredibilitet kod donatora: kada ste osnovani, područje djelovanja, najvažnije aktivnosti u kojima vaša organizacija učestvuje. Važno je spomenuti i projekte u kojima ste učestvovali do sad i šta je to po čemu ste jedinstveni. Za organizacije se podrazumjeva i izjava misije i vizije. Uz ovaj dio, obično je potrebno priložiti i biografiju koordinatora projekta i drugih osoba uključenih u projekat.

Slijedeće u projektnom prijedlogu je obično opis problema ili potreba. U ovom poglavlju potrebno je odgovoriti na nekoliko pitanja – na koji način je uočen određeni problem i ko ga je uočio, kao i na to kakve su prilike u Vašem okruženju. Ovde je potrebno uključiti detaljne podatke (statističke, proizvodne, demografske itd) koji će donatoru predstaviti obim i veličinu problema. Možete uključiti i slijedeće:

- opis ciljne grupe
- statističke podatke koji će dokumentovati postojanje problema (navesti i izvore podataka) – ako isti postoje;
- rezultate istraživanja, evaluacija, studija; - citate ili izvode iz zvaničnih dokumenata (UN, ministarstava, preporuka EU itd.);
- metode korištene za utvrđivanje potreba/problema;
- urgentnost problema i šta će se desiti ako se ništa ne preduzme;
- ostale organizacije koje se trenutno bave rješavanjem ovih potreba/problema.

Pored toga što ukazujete na značaj problema, treba se ukazati i na potrebu za vašim određenim projektom. Dakle, iz analize problema, donator treba da razumije vaše metode i strategije za rješavanje problema. Takođe, veoma je važno je da zapamtite da ne upotrebljavate ili izbjegavate uopštene izraze kao što su: malo se zna o... ", ili "nedostaju informacije o ... ", ili "opšte je poznato...", "svi znaju..." itd.

Ciljevi projekta se obično definišu infinitivom: unaprijediti, povećati, poboljšati, ojačati, pridonijeti, smanjiti itd. Kada definišete ciljeve pokušajte odgovoriti na pitanja šta želite postići projektom i kakve će to promjene uzrokovati. Kod opisa ciljeva imamo opšti cilj i podciljeve.

Opšti cilj/ciljevi pokazuju situaciju koja se ostvaruje kroz dugoročno razdoblje i kojem će projekat samo djelomično doprinijeti. Postoji samo jedan glavni cilj projekta. Obično ovaj cilj pokazuje korist za ciljne grupe u projektu, npr: Ovim projektom se vrši uticaj na svijest javnosti o primjeni Nitratne direktive u opštini Prijedor. Iz ovog proizilazi da se povećanje svijesti javnosti u Prijedoru ili povećanje svijesti lokalnih poljoprivrednika ne može ostvariti samo jednim projektom određenog trajanja. Specifični/kratkoročni ciljevi su ciljevi koji se moraju ostvariti neposredno nakon što projekat završi ili nakon kraćeg vremenskog roka od završetka projekta. Kada određujemo specifične ciljeve od velike pomoći je korištenje SMART metode, tj ciljevi moraju biti

- Specific – što specifičniji tj. odrediti područje djelovanja
- Measurable – mjerljivi tj. brojčano iskazani
- Achievable – ostvarivi
- Realistic – realni, izvodljivi
- Time – bounded – vremenski određeni, ograničeni

Trebalo bi da svaki specifični cilj zadovolji barem tri od ovih pet kriterija, prije svega da je ostvariv i da ima jasno područje djelovanja.

Slijedeće u prijedlogu projekta morate opisati kome je projekat namjenjen. Detaljno opišite direktne korisnike,

vodeći računa da donator u svojim smjernicama ponekad postave u fokus određene populacije (mladi, žene, različite socijalne strukture). Takođe, broj direktnih korisnika je neophodan. Način odabira kao i strategiju odabira korisnika ovdje opišite. Indirektne korisnike samo navedite.

Napravite razliku između sledeće dvije kategorije:

- Korisnici – grupa ljudi u čiju korist djelujete, oni koji će imati korist od projekta.
- Ciljna grupa – grupa ljudi na koje djelujete, oni čije ponašanje će dovesti do toga da korisnici imaju korist od projekta.

Nakon što smo naveli korisnike projekta, potrebno je praviti plan aktivnosti što predstavlja informacije i objašnjenja svake od planiranih aktivnosti projekta. Aktivnosti podrazumjevaju konkretnu radnju na postizanju postavljenih specifičnih ciljeva. Dvije osnovne komponente aktivnosti su:

- Ko će sprovesti pojedinu aktivnost (organizacioni aspekt)
- Kada će se sprovesti pojedine aktivnosti (vremenski plan)

Npr.: Aktivnost 1. Organizacija radionice Zadatak 1.1. Unajmljivanje konferencijske sale Zadatak 1.2. Priprema i slanje pozivnica Zadatak 1.3. Priprema materijala Zadatak 1.4. Unajmljivanje potrebne opreme Zadatak 1.5. Sve ostale neophodne radnje

U planu aktivnosti treba jasno naznačiti početak i kraj projekta. Radi preglednosti plan aktivnosti je najbolje raditi u tabelarnom prikazu. U planu aktivnosti hronološki navodimo sve aktivnosti koje ćemo raditi tokom realizacije projekta, a koji će u konačnici doprinijeti uspješnom ostvarenju našeg cilja i ostvarivanju rezultata. Dakle, za svaki očekivani rezultat smislite bar jednu aktivnost i podijelite je na zadatke. To znači da u projektne aktivnosti/zadatke treba uvrstiti sve korake (čak i administrativne i logističke) koje je potrebno napraviti kako bi vaš očekivani rezultat bio realizovan. Naravno, nije potrebno ulaziti u najsitnije detalje i pisati, na primer, nazvati Peru Perića iz preduzeća XY. Da bi se kreirao kvalitetan budžet, potrebno je da imamo detaljan plan aktivnosti, tako da ukoliko u planu aktivnosti ne navedemo određene aktivnosti, pa ih poslijedično i ne navedemo u budžetu, možemo ugroziti realizaciju projekta, stoga, ovom dijelu obratite veliku pažnju. Često se za izradu plana aktivnosti koristi Gantov dijagram, tj Gantgram.

Rezultatima se opisuju usluge ili proizvodi koji će se omogućiti planiranim korisnicima. Rezultati su detaljniji od glavnog cilja i pojedinačnih ciljeva i trebali bi se moći mjeriti pomoću objektivnih indikatora. Rezultati su uvijek vezani uz glavne uzroke problema s kojima se suočava ciljna skupina. "Rezultat je specifičan, mjerljivi proizvod projekta, koji se postiže provođenjem različitih aktivnosti u projektu. On se uvijek piše u prošlom vremenu (održano, educirano, tiskano i sl.)." (Pavić-Rogošić 2012:23). Oni su konkretne usluge ili proizvodi koji prikazuju konkretne aktivnosti i brojčano su mjerljivi.

Npr. Aktivnost .

- radionica > očekivani rezultat: održana radionica za 50 učesnika
- štampanje i podjela radnih materijala > očekivani rezultat: odštampano i podijeljeno 50 radnih materijala.

Da bi vaša projektna ideja ostvarila rezultate potrebno je obratiti pažnju na sve aspekte koji su povezani sa korisničkom grupom. Zadovoljavanje ovih kriterija omogućava učinkovit monitoring i evaluaciju realizacije projekta.

Svi projekti moraju imati mjerljivost koja se izražava putem indikatora koji mogu biti:

1. Kvantitativni indikatori (mjerljivi/direktni indikatori - varijabla je jasna i laka za izmjeriti), npr:
  - Broj održanih sastanaka
  - Broj članaka objavljenih u medijima
  - Broj učesnika u projektu
2. Kvalitativni indikatori (nemjerljivi/opisni/ indirektni indikatori - kod kojih je mnogo teže opisati promjene), npr:
  - Ostvareno znanje o relevantnim programima o Nitratoj direktivi
  - Unapređenje kvaliteta rada
  - Otvorenost za saradnju i diskusiju

Potrebno je provjeriti da li indikator precizno opisuje cilj, svrhu ili rezultat. Ako ne, onda je potrebno dodati druge indikatore ili pronaći nove. Moguće je imati više od jednog indikatora za jedan cilj.

Prilikom formalisanja indikatora, potrebno je sebi postaviti sledeća pitanja:

Šta? Ko? Gdje? Kada?

Npr: ukoliko je zadata svrha projekta "povećana proizvodnja mlijeka":

- Šta? Prosječna proizvodnja mlijeka po kravi Koliko? Od 5000 do 5500 litara ili npr. 5%
- Ko? Poljoprivredni proizvođači sa više od 20 muznih grla Koliko? 20
- Gdje? Opština Prijedor, RS, BiH
- Kada? 2019. – 2021.

Zašto je potrebno definisati indikatore? Jednostavno, da bi se razjasnile karakteristike opšteg cilja, svrhe projekta, rezultata i aktivnosti, omogućilo planiranje cilja i upravljanja projektom kao i omogućilo nadgledanje cilja i evaluacija. Indikatori moraju biti verifikovani, zasnovani na pristupačnim informacijama i dokazani.

Izrada budžeta/proračuna troškova je posljednja faza u pisanju prijedloga projekta zbog toga što se isti radi na osnovu predhodno opisanih aktivnosti koje se planiraju preduzeti. Budžet projekta predstavlja ukupni iznos koji je potreban za provedbu napisanih aktivnosti. Prilikom procjene troškova, bilo da se radi o kupovini određenih stvari/sredstava ili plaćanja određenih usluga, u obzir treba uzeti trenutne tržišne cijene. Realno procijenjen proračun (koji je u potpunosti u skladu sa navedenim projektnim aktivnostima) prilikom ocjenjivanja projekta od strane donatora, donosi neophodne "bodove", koji su često presudni u odluci da li taj projekt finansirati ili ne. Takođe, što se više truda uloži da bi se uradio realan i detaljan proračun troškova, time sami sebi olakšavamo praćenje utroška sredstava kao i izvještavanje (periodično i završno) prema davaocu finansijskih sredstava.

Primjer projektnog prijedloga

Puna prijava za grant

Administrativni podaci o podnosiocu zahtjeva:

Puni naziv podnosioca zahtjeva: Poljoprivredna apoteka XZ

Prijedor

Kontakt podaci:

Adresa Vuka Karadžića 12, Prijedor

Broj telefona 052 000 000

Email Adresa poljap@prijedor.net

Web stranica

Kontakt osoba, pozicija, telefon email: Marko Marković,
direktor, 065 000 000 Marko.apoteka@gmail.com

Registracija / poreski broj: 2013/123456 Reg, 1234567890

Naziv projekta: **Povećanje kvaliteta i količine mlijeka kod
proizvođača mlijeka iz sela Babići na području opštine
Prijedor**

Lokacija : Opština Prijedor

Trajanje projekta. 2019 – 2021

Cilj projekta – Uspostavljanje praksi za povećanje kvaliteta i
količine mlijeka kod proizvođača mlijeka koji mlijeko prodaju
mljekari xz

Poboljšanjem uslova proizvodnje mlijeka na farmama malih proizvođača opštine Prijedor kroz stručnu obuku proizvođača te doniranjem proizvođačima potrebne opreme za poboljšanje proizvodnje, muže i transporta mlijeka, obezbijeđenjem mobilne opreme za mjerenje broja somatskih celija i dr. parametara kvaliteta mlijeka obezbijediti će se uslovi za poboljšanje kvalitete mlijeka.

- Smanjenjem broja mikroorganizama, rezidua i somatskih celija u mlijeku – postiže se ekstra klasa mlijeka što će omogućiti veću cijenu po litri mlijeka te dugoročno siguran otkup mlijeka.
- Upošljavanjem jednog radnika na prevozu mlijeka povećati će se broj zaposlenih mladih ljudi.
- Osiguranjem sigurnog otkupa mlijeka stvoriće se uslovi za povećanje stočnog fonda, broja kooperanata i količine mlijeka.

Specifični ciljevi projekta su.

- Poboljšanje higijene muže kod proizvođača mlijeka
- Smanjenje broja mikroorganizama i somatskih celija u mlijeku
- Upošljavanje jednog radnika na prevozu mlijeka.
- Osiguranje sigurnog otkupa mlijeka
- Samozaposljavanje mladih ljudi na selu kroz siguran otkup mlijeka i besplatnu stručnu pomoć.

Ciljna grupa: seosko stanovništvo

Relevantni učesnici u projektu su mali farmeri proizvođači mlijeka, stručno osoblje Poljoprivredne apoteke i mljekara. Grupe koje podržavaju ovaj projekat su proizvođači mlijeka i udruženje poljoprivrednika. Saradnja sa pomenutim grupama ogledaće se u zajedničkoj organizaciji obuke proizvođača, organizovanju stručnih ekskurzija velikim farmama.

Krajnji korisnici: 20 farmera

Rezultati: - Postizanje boljeg kvaliteta i većih količina proizvedenog mlijeka, upošljavanje jednog radnika i veće znanje proizvođača mlijeka.

Aktivnosti:

- Prikupiti ponude od dobavljača opreme te odabrati najkvalitetnijeg dobavljača
- Nabavka i podijela opreme za farmere
- Upošljavanje jednog radnika na prevozu mlijeka
- Obilasci proizvođača mlijeka, stalna kontrola mlijeka i edukacija proizvođača koji zaostaju u kvaliteti mlijeka.
- Izvjestavanje o napretku i rezultatima projekta donatoru

Opis projekta

Projekat se odnosi na stvaranje boljih uslova u proizvodnji mlijeka za proizvođače mlijeka na prostoru opštine Prijedor, selo Babići. Projekatom se planira nabavka 20 inox kanti za kooperante, 10 muznih aparata, 20 mastitis detektora i mobilni brojač somatskih celija, Projektom se planira i zapošljavanje jedne mlade osobe.

Najbitniji faktor koji određuje kvalitet proizvoda je kvalitet sirovine a u ovom slučaju mlijeka. Samo mlijeko ekstra klase može zadovoljiti potrebe ozbiljne mljekarske industrije, a da bi proizveli mlijeko ekstra klase potrebno je obezbijediti higijenske uslove tehnološkog procesa muže, čuvanja i transporta mlijeka.

AKCIONI PLAN 2019-2021														
<i>Aktivnost</i>	Mjesec	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<i>Implementator</i>
Prikupljanje ponuda i odabir najpovoljnijeg dobavljača za nabavku opreme		■												Poljoprivredna apoteka
Nabavka opreme (20 inox kanti 20 L, 20 mastitis detektora, mobilni brojač i 10 muzilica)			■											Poljoprivredna apoteka
Podjela opreme proizvođačima mlijeka i obuka vezano za korištenje mastitis testova, i muzilica					■	■	■							Poljoprivredna apoteka
Upošljavanje jednog radnika na prevozu mlijeka.		■	■											Poljoprivredna apoteka
Obilasci proizvođača mlijeka, stalna kontrola mlijeka i edukacija proizvođača koji zaostaju u kvaliteti mlijeka.						■	■	■	■	■	■	■	■	Poljoprivredna apoteka
Izveštavanje		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Poljoprivredna apoteka

Kontakt informacije konsultanata za pripremu projektnih prijedloga

<p>Jovana Knežević, Inženjer poljoprivrede za agrarnu ekonomiju i ruralni razvoj (apsolvent), Banjaluka; 066 927 080; jk_977@hotmail.com</p>	 A portrait of a young woman with light brown hair styled in waves, wearing a light blue top and a white necklace with large white beads. She is looking slightly to the right of the camera with a gentle smile.
<p>Jelena Ćulibrk, Diplomirani ekonomista, Prijedor; 066 626 254; jelenac.347@gmail.com</p>	 A portrait of a young woman with short, dark brown hair, looking directly at the camera with a neutral expression. She is wearing a dark top.
<p>Darko Stanković, Diplomirani inženjer za agrarnu ekonomiju i ruralni razvoj, Kotor Varoš; 066 061 769; darkostankovic@live.com</p>	 A portrait of a young man with short, dark hair, looking directly at the camera with a neutral expression. He is wearing a dark top. The background behind him is blurred green foliage.

Stefan Vaško, Diplomirani ekonomista,
Banja Luka; 066 999 114;
stefanvasko4@gmail.com

Jelena Vučenović, Diplomirani inženjer
poljoprivrede za biljnu proizvodnju,
Mrkonjić Grad; 066 607 927;
jelenavucenovic93@gmail.com

Aleksandar Marić, Master poljoprivrede –
animalna proizvodnja, Banja Luka;
065 338 526; aco.maric22@gmail.com

Pogovor

Međunarodni programi razvojne pomoći, koji se realizuju se putem razvojnih projekata, mogu da predstavljaju značajan podsticaj socio-ekonomskom razvoju određene zemlje. Ipak, mali je broj zemalja koje su u punoj mjeri uspjele da iskoriste fondove koji su im stajali na raspolaganju. Najčešći razlog je nepostojanje dovoljnog nivoa znanja i kapaciteta za pripremu projektnih prijedloga i struktura koje mogu kvalitetno da podrže pripremu i implementaciju razvojnih projekata.

Ova brošura predstavlja mali korak u nastojanju da se poljoprivredni proizvođači podstaknu da prate prilike koje im stoje na raspolaganju i da apliciraju na raspoložive razvojne fondove. U tom smislu, pokušali smo da donatorske zahtjeve i metodologiju pripreme razvojnih projekata približimo zainteresovanim stranama, te da im ukažemo na stručnu pomoć u vidu kvalifikovanih konsultanata za pisanje projektnih prijedloga.